

DE MIDDELEEUWSE LOOP VAN DE DURME EN HAAR BIJRIVIER DE POEKE

DOOR

ACHIEL DE VOS

Het hydrografisch net van een bepaalde streek reconstrueren, wanneer het tengevolge van zijn ligging en van andere uiterlijke factoren, helemaal zijn oorspronkelijk karakter verloren heeft, is veelal een onbegonnen werk, daar opeenvolgende veranderingen er meestal een onontwaaarbaar kluwen van gemaakt hebben.

De moeilijkheid ligt voornamelijk hierin, dat de plaatselijke vorser, in zijn historische bronnen en gewapend met een uitmuntende plaatselijk-topografische kennis, gewoonlijk slechts een schakel van het geheel kan overzien, en aldus voor het geheel over heel wat minder historisch materiaal en plaatselijke terreinkennis beschikken kan.

Het probleem van de oorspronkelijk-Middeleeuwse loop der Durme als een machtige bijrivier van de Schelde, vóór de ingrijpende veranderingen in 1547 door het graven van de Sasse Vaart en in 1613 door het graven van de Brugse Vaart, bracht ons te Evergem, nu ruim 12 jaar geleden, op het spoor van de eigenaardige XVe eeuwse verdringing van de naam Durme door Kale¹.

De omvangrijke productiviteit van de Durme-naam in de Evergemse toponymie, deed ons alras tot de belangrijkheid van deze riviernaam in ons gebied besluiten. In het aangrenzend gebied, zowel ten westen als ten oosten van Evergem, konden wij eenzelfde verspreiding vaststellen.

Dit bracht ons later tot het inzicht dat een aaneenschakeling van natuurlijke waterloopjes, eensdeels vanaf het ontspringen van de Poekbeek, de latere Nederkale, even bewesten Tielt, andersdeels de oorsprong van de Hoogkale in de streek van Aalter, hun samenvloeiing te Vinderhoute en hun verdere loop langs Evergem, Langerbrugge, Rodenhuisse en de Moervaart, oorspronkelijk als één rivier dienen beschouwd te worden.

(1) A. VAN WERVEKE, *Etude sur le cours de l'Escaut et la Lys-Durme au Moyen-âge à Gand et en aval*. Bulletin de la Société Royale belge de Géographie. Tome XVI, 1892.

H. NOWÉ, *Het streven van Gent naar de Zee (XIIIe-XIXe eeuw)*. Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Deel VI - 1952. p. 21-41.

Onze zienswijze Kale = Durme werd na schriftelijke mededeling van onzontwege voor het eerst overgenomen door A.C.J. KOCH, *Le Territoir des Ménapiens*. Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis. Deel XVIII, aflevering 1950, p. 19-35 met kaart p. 27.

Op de eerste en laatste bijdrage komen wij verder in onze studie nog uitvoeriger terug.

Dit zijn geen blote vermoedens, maar bevindingen gestaafd door historische bewijplaatsen en topografisch onderzoek.

Om ons exposé in volle klaarheid methodisch te kunnen ontwikkelen, bespreken wij de verschillende delen, die thans ogenschijnlijk geen verband meer houden met elkaar, afzonderlijk (Zie bijgevoegde kaart).

I^o DEEL: *Vanaf de oorsprong der beide vertakkingen tot aan hun samenvloeiing te Vinderhout.*

A) 1° *Vertakking: De Neerkale of Poeke(beek)*. Van de vele beekjes die in de Tielste heuvels ontspringen is de Poeke(beek) wel de belangrijkste. Langs Ruiselede en Poeke, stroomt zij over Nevele, Landegem en Merendree naar Vinderhout. Het kerngebied van deze naam lijkt wel op de bovenloop te slaan, vanaf haar oorsprong tot Nevele, precies dat deel waar de naam thans nog voortleeft. De oudste vermeldingen slaan trouwens alle op dit deel.

Grens Lotenhulle-Poesele:

1460: up de *poucke*².

Onder Nevele:

1394: up de *pouke*^{2bis}.

1426: up de *pouke*³.

1428: toter *poucken*⁴.

1460: ligghende vp de *poucke*⁵.

Nog in 1616: vp elck schip gheladen passerende de *poucke*⁶.

Sporen van deze naamgeving zijn ook nog op het ganse deel in verscheidene afleidings- en overdrachtstoponiemen bewaard. Allereerst in de dorpnamen *Poeke* en *Poesele* (= Poek-zele)⁷, die aldus beide hun naam aan deze vermoedelijk prehistorische waterloop danken.

Verder nog onder Poeke:

midden XV° eeuw: in den *poucackere*⁸.

midden XV° eeuw: in den *pouc brugghe wael*⁹.

midden XV° eeuw: metten oesthende ande *pouke mersch*¹⁰.

midden XV° eeuw: an de *poucstrate*¹¹.

Onder Ruiselede:

1556: jnden *pouckmeersch*¹².

Onder Nevele:

1437: inde *pouc straete*¹³.

(2) RAG-fonds Nevele nr 9, f° 118ro, medegedeeld door Dr. Gysseling.

(2bis) RAG-fonds St.-Baafs nr 61, f° 43ro.

(3) RAG-fonds Nevele nr 58, f° 10vo, id.

(4) RAG-Abdij Drongen, Oorkonde. id.

(5) RAG-fonds Nevele nr 9, f° 12vo, id.

(6) RAG-fonds Oudburg nr 186, f° 12ro.

(7) Mondelinge mededeling door Dr. M. Gysseling.

(8) RAG-familiefonds Preudhomme nr 498, f° 3vo, medegedeeld door Dr. Gysseling.

(9) RAG-familiefonds Preudhomme nr 498, f° 1vo, id.

(10) RAG-familiefonds Preudhomme nr 498, f° 28vo, id.

(11) RAG-fonds Nevele idem.

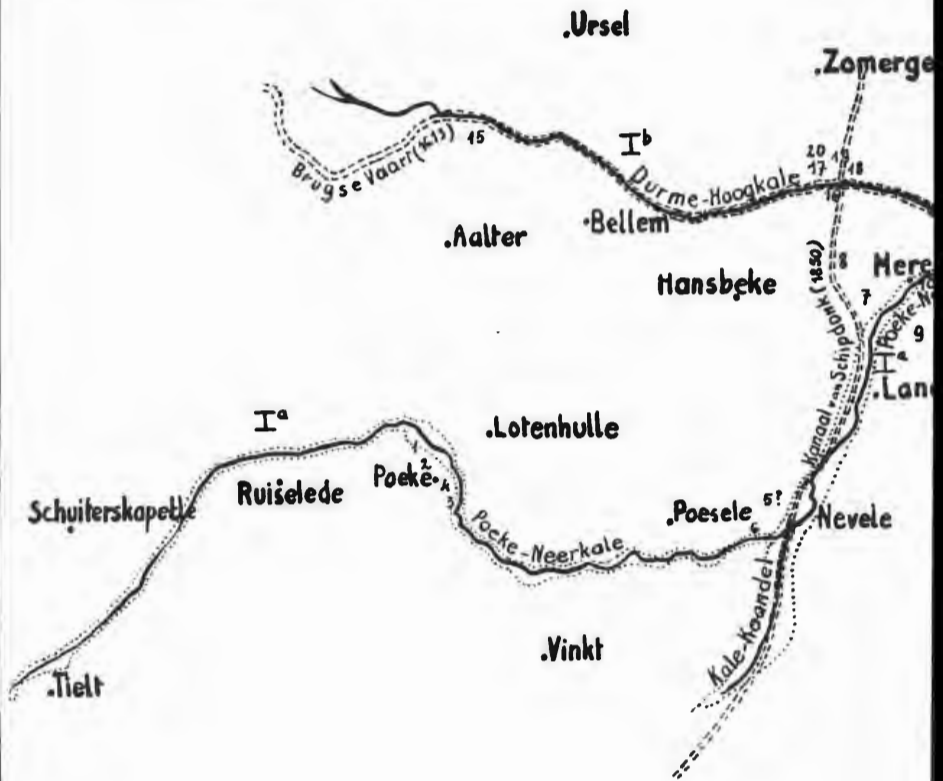
(12) SAG-Reeks 330, nr 73, f° 180vo.

(13) RAG-fonds Nevele nr 9, f° 8ro, idem.

.....Vallei van de Durme-Poeke .

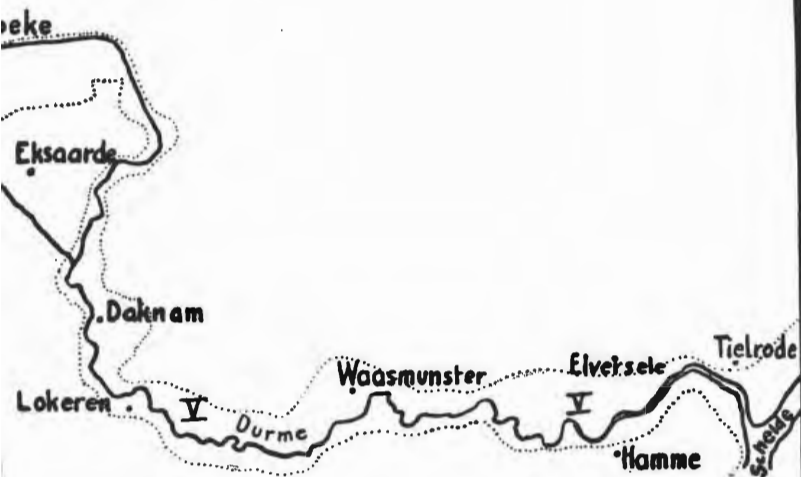
=====Kanalen.

1 Poekakker	11 Poeke(Vinderhoutse)
2 Poekbruggewaal	12 Vinderhoutse Poeke
3 Poekmeers (Poeke)	13 Poekgat
4 Poekstraat (Poeke)	14 Poekstraatje
5 Poekse goed	15 Durmhoek
6 Poekstraat (Nevele)	16 Durmen (M+Z)
7 Poekmeers (Merendree)	17 Durmenkouter
8 Poekstuk	18 Durmenkapel
9 Overpoeke	19 Durmenkruis
10 Staak te poeke	20 Durmenstraat

Middeleeuwse Loop van de Durm en haar bijrivier de Poeke.

21 Kopsdurm	36 Durmstraat (Mariakerke)
22 Gijzelbrechturm	37 Korte Durmen
23 Durme (Belzele)	38 Kloosterdurmen
24 Brede Durme	39 Durmen (Wondelgem)
25 Wijde Durme	40 Kuipersdurm
26 Westdurmen	41 Grote Durmen
27 Durme (Overdam)	42 Durme (Langerbrugge)
28 Durmakker (II)	43 Oostdurme
29 Durme (Vurst)	44 Durmakker (III)
30 Durmmeersen	45 Durmberg
31 Durmbilk	46 Durme (Doornzele)
32 Durme (Lange Wolge)	47 Durme (Wachtebeke)
33 Durme (Langerbrugge)	48 Mendonker durme
34 Durme (Vinderhout)	49 Durme (Wachtebeke)
35 Durme (Mariakerke)	

1460: in de voors. prochie van neuele, daer ment heet toessche... ghe-heeten *ipoucxsche goedt*¹⁴.

Onder Merendree:

1428: liggende in de *poucmersch*¹⁵

1428: liggende ten hende van den *poucsticke*¹⁶.

1486: Inden *pouc meersch*¹⁷.

De wijk over deze rivier te Merendree heet thans nog *Overpoeke*.

De Potter schrijft verder¹⁸ dat een andere wijk, nl. de Kerkwijk vroeger heette «*Staaek te Poeke*» naar een kleine rivier, zegt hij, die vroeger de naam «*Poeke*» droeg, en deze wijk tot grens diende. Een vestiging van deze benaming vonden wij in 1680: *Stock ten Poucke*¹⁹.

Onder Vinderhoute:

1490: In de *pouke*²⁰.

1597: an *ipoucgat*²¹.

1620: maeymeersch in de *Poucke*²².

1673: in de vinderhoutsche *poucke*²³.

Thans leven er nog de benamingen «*Poekgat*» en «*Poekstraatje*», beide in het meersgebied langs de rivier.

Een eigenaardig verschijnsel is dat de bovenloop van de Poeke tot Nevele eveneens betiteld wordt met de naam *Kaandel*²⁴, zo onder Poeke, Lotenhulle en Nevele. Is dit misschien een nevenvorm van de latere naam Kale? Er is echter in de streek van Deinze een bijriviertje van de Leie, dat eveneens deze naam draagt. Soms worden beide namen dooreen gebruikt en blijkbaar als synoniem beschouwd, zo te Ruiselede²⁵.

Een eerste maal treffen wij voor dit deel de naam *Kale* aan, in een ordonnantie van 1413 n.s. betreffende het reinigen van deze rivier tussen Nevele en de Lieve²⁶. In hetzelfde jaar wordt dit deel genaamd «*de cale van neuele*»²⁷, in tegenstelling met de andere tak de *Kale* van Zomergem.

(14) RAG-Abdij Drongen o., idem.

(15) Kerkarchief St-Jacobs Gent, o., idem.

(16) SAG-reeks 330 nr 37, f° 302ro. (Gedele).

(17) Kerkarchief St-Jacobs, o., medegedeeld door Dr. Gysseling.

(18) DE POTTER & BROECKAERT, *Merendree*, p. 3.

(19) G. VAN HOOREBEKE, *Hoorebeke's Familieboeken IV*, p. 104. Gent 1919.

(20) SAG-Reeks 330, nr 38, f° 318ro.

(21) SAG-Reeks 330, nr 119, f° 136ro.

(22) RAG-fonds Vinderhoute nr 99, f° 259vo.

(23) RAG-fonds Vinderhoute nr 102, f° 59vo.

(24) vp de noortzijde vander *caendele*, midden XVe eeuw, RAG-Pr. nr 498, f° 1vo tot(er) *caendele*, idem f° 3vo, be de onder Poeke.

Onder Nevele:

ande *caendele*, midden XVe eeuw, RAG-Drongen nr 8, f° 16vo.

ande *caendele*, 1439, RAG-Bethleem Deinze, O.

ande *caendele*, 1438, RAG-Drongen o.

Al deze citaten werden mij welwillend medegedeeld door Dr. Gysseling.

(25) «*Caendele, Calene*», 1513, Kerkrentboek Aalter, meegedeeld door de heer A. Verhoustraete.

(26) M.J. WOLTERS, *Recueil de Lois, arrêtés, règlements etc. concernant l'administration des Eaux et Polders de la Flandre Orientale. Tome premier. Rivières et Canaux*. 3e Ed. Gand 1874, p. 35.

(27) SAG-Reeks 301, nr 22, f° 94vo. (Keure).

Sinds vonden wij onder Nevele nog een oudere vermelding van 25 maart 1410 n.s.: «*hendende an de Caelne*», RAG-fonds St.Baafs nr 61, f° 43ro.

In 1418 vonden wij volgend citaat: « In landeghem vp de *caelne* drie-waerf xx Roeden mersch »²⁸.

In het Jaarregister der stad Gent 1438-1440²⁹, waar er sprake is van het opnieuw ruimen en zuiveren der Kale worden de beide takken (zie verder 2° vertakking) als volgt omschreven:

« te wetene der *Caelne* commende van Vinderhauutte der brugge streckende tot Lovendeghem ende tot Hamme ter Vaert³⁰ ende *dander Caelne commende uter Lieve bij Zoetemoyen, streckende tot Merendre tot Wachebrugghe toe, tot Landeghem den damme*, ende ooc de Cruuscalene, die licht tusschen beede dese vors. *Caelne* ».

In 1593 vinden wij onder Lovendegem: « In de hulstmeersch... zuut de *neercaele* »³¹. Dit wordt dan de meest gebruikte benaming.

Onder Ruiselede wordt de bovenloop van deze Kale, betiteld met de naam: « *Caele ofte Pouckebeke* »³².

Tenslotte is er het deel van de natuurlijke waterloop tussen Nevele en Deinze, dat te Vosselare en Meigem eveneens Kale genoemd wordt³³. Dit riviertje, dat ontspringt op de hoogtekam 10 m. die het scheidt van de vallei van de Kaandel te Deinze, is thans volledig opgenomen in het kanaal van Schipdonk³⁴, en verenigt zich te Nevele met de Poeke.

Het is dus eveneens mogelijk dat, gezien de nabije ligging van beide beken, er een soort begripsverschuiving tussen de namen heeft plaats gevonden. Mogelijk is nog dat de oorspronkelijke naam Poeke, vanaf de samenvloeiing te Nevele op het deel tot Vinderhoute, later verdrongen werd door het Kale-riviertje, dat ontspringt aan de hoogtekam op de grens Deinze-Bachte.

Het deel vanaf Nevele, naderhand gekanaliseerd werd soms ook genaamd « *NevelsVaardeke* »³⁵. Later werd het bij brokstukken opgenomen in het huidige kanaal van Schipdonk.

Op stafkaarten en andere kaarten wordt de Neerkale of Poekebeek soms ook genaamd de Oude Kale.

De hoger geciteerde « *Kruiskale* » is een locale verbinding van Neeren Hoogkale onder Vinderhoute en Merendree. De samenloop der beide Kale's is duidelijk te merken op een einde-XVIe-eeuwse kaart, bewaard in het Stadsarchief te Gent³⁶.

De kaart geeft een duidelijk beeld van de oorspronkelijke toestand, vóór het graven van de Brugse Vaart (1613).

In 1413 wordt de samenvloeiing der beide takken als volgt omschreven: Ende van daer *beede de calen* vergaderen deen in dander gaende tote in de lieve³⁷.

(28) SAG-Reeks 330, nr 17, f° 154ro. (Gedele).

(29) DE POTTER & BROECKAERT, *Hansbeke* p. 4.

(30) Onder Hansbeke.

(31) SAG-Reeks 330, nr 116, f° 18vo. (Gedele).

(32) 1785, RAG-Kaart 565, mij medegeedeeld door dhr. Verhoustraete.

(33) Zie hierover: H. VAN DEN ABEELE, *Het Kanaal van Schipdonk*.

(34) Ibidem p. 25.

(35) Ibidem p. 8.

(36) SAG-Reeks 509, nr 40, vermeld in het werk van J. BOES, *De Lieve*, Gent 1929.

(37) SAG-Reeks 301, nr 22, f° 94vo. (Keure).

Een afbeelding daarvan is eveneens te vinden bij Sanderus³⁸, die verder nog spreekt over de *bicornis Calae*³⁹.

Nabij de plaats der samenvloeiing vonden wij te Vinderhoute een meers met volgende begrenzing: « noort de hoochcale zuudt de *nedercale* »⁴⁰.

Samenvattend kunnen wij dus besluiten: de waterloop, die wij hier beschreven van bij zijn oorsprong bewesten Tielt tot bij zijn samenvloeiing te Vinderhoute, werd oorspronkelijk genaamd de *Poeke*, ten bewijze daarvan de menigvuldige afleidings- en overdrachtstoponiemen langsheen zijn inundatiegebied.

In het begin der XVe eeuw werd deze benaming verdrongen door de naam (Neder)kale, die echter geen afleidingstoponiemen meer vormde.

B) 2^e *Vertakking: De Hoogkale*. Deze tak werd bijna volledig opgenomen in de latere Brugse Vaart.

Hij ontspringt op het grondgebied van Aalter op de hoogtelijn 11 m, nabij de huidige Hoekbrugstraat⁴¹ en werd reeds nabij Aalterbrug en het Woestijnegoed opgeslorpt in de bedding van het huidige kanaal.

Reeds in 737, copij 941; wordt een plaats in deze streek als volgt beschreven: in loco qui dicitur Brochingahim super fluuio *Dormia*⁴².

Dit « Brochingahim-Hrochingahim » = Rokegem, is te situeren onder Aalter of Zomergem. Bevestigingen van deze Durme-naam volgen later. In 1203 staat Willem van Zomergem, heer van de Woestijne, aan de St.-Maartensabdij te Doornik, de tienden af die hij bezat « in parochia de Haltra, ubicumque dominium meum protenditur, ultra fluviam qui dicitur *Dorma* »⁴³.

Uit het verslag over de reis van Walter van Marvis, bisschop van Doornik, toen hij in 1242 o.m. de grenzen van Aalter vaststelde: « et ab inde, usque ad abel cruce signatam in loco qui dicitur Karschot et, ab inde, usque ad *Dormam* et recta linea protenditur contra turrim de Somerghem, et ibi finitur. A dicto fine parochie de Hansbeke, in medio *Dorme*, incipit parochia de Somerghem »⁴⁴. Nu nog komen de grenzen van de gemeenten Bellem, Hansbeke en Zomergem samen aan Hansbekebrug op een punt midden in de vaart en van dat punt af vormt de vaart de grens tussen Hansbeke en Zomergem⁴⁵.

Een latere Middeleeuwse vermelding (1486) spreekt van: « Zomergem daer ment heedt over *duermen* »⁴⁶.

Sporen van deze oorspronkelijke Durme-benaming, reeds bij het begin

(38) SANDERUS, *Flandria Illustrata*. Tomus I. Kaart naast p. 381.

(39) *Ibidem* p. 387.

(40) 1615, RAG-fonds Vinderhoute nr 99, f° 136ro.

(41) Mij medegedeeld door de heer A. Verhoustraete.

(42) M. GYSSELING & A.J. KOCH, *Diplomata Belgica*... p. 133.

(43) Armand D'HERBOMEZ, *Chartres de l'Abbaye de Saint Martin de Tournai*, Bruxelles 1898, Tome I, p. 184.

(44) Cartularium C van de Kathedraal van Doornik, afgedrukt in: *Notice sur la bruyère de Bulscampvelt*, par le Ch. J. ANDRIES, Bruges 1867.

(45) Schriftelijke mededeling door de heer A. Verhoustraete.

(46) SAG-Reeks 330, nr 37, f° 302ro.

der XVe eeuw door de naam (Hoog)Kale verdrongen (zie noot 29) vinden wij allereerst nabij haar oorsprong te Aalter. Aan de noordelijke oever oostwaarts van Aalterbrug, leeft thans nog het toponiem *Durmhoek*. De oudst bekende attestatie is van 1513: « te *Dormhoucke* »⁴⁷.

Op de grens Merendree-Zomergem, oorspronkelijk mede door de Durme bepaald, bestaat thans nog het gehucht *Durmen*.

Verder nog onder Merendree:

1494: jnde prochie van meerendree ten *duermen* bij der bruggen⁴⁸.

1499: mersschen jnt *cleen duerremkin*⁴⁹.

Onder Zomergem:

1390: Eene boeghaert met landen ende merschen jn de prochie van Zomergem... dat men heed *ter dormen*⁵⁰.

Daarenboven geeft de kaart van Popp (\pm 1860) voor Zomergem volgende Durme-toponiemen: *Durmen Kauter* (2 maal).

Durmen kapelle.

Durmen kruise.

*Durmen straet*⁵¹.

Onder Lovendegem:

Einde XIIIe eeuw: margareta de *dorme*⁵².

Onder Vinderhoutte:

1429: jn de *duerme* een alf ghemet mersschen⁵³.

Hoger schreven wij reeds dat in de XVe-eeuwse bronnen de naam Durme grotendeels verdrongen werd door die van Kale.

Inderdaad ten jare 1413 noemt men dit deel reeds « de cale van somerghem »⁵⁴, in 1415 « de caelne van sommerghem »⁵⁵.

Te Zomergem spreekt men in 1543 van een gebied « tusschen *calene* »⁵⁶. Om het onderscheid tussen beide vertakkingen voldoende te doen uitkomen, gebruikt men van nu af steeds meer de naam *Hoogkale*, dit in tegenstelling met de Nederkale. Zo in 1603 te Lovendegem: *hoochcale*⁵⁷.

In de « *Copie authentiq vanden staet ende declaratie van de grootte ende prijsie van den lande afghesteken tot de nieuwe vaert van Gent naer Brugghe* 1614-15 »⁵⁸, wordt de vroegere waterloop vanaf Aalterbrug tot in Hansbeke steeds « *Hooghe Caele* » of kortweg « *Caele* » genoemd. Uit dit document blijkt dat de Hoge Kale zo goed als overal door de nieuwe vaart opgeslorpt werd⁵⁹.

(47) Kerkarchief Aalter, Renteboek 1513, eveneens medegedeeld door de heer A. Verhoustraete.

(48) SAG-Reeks 330, nr 40, f° 55ro.

(49) SAG-Reeks 330, nr 41, f° 293ro.

(50) SAG-Reeks 330, nr 9, f° 100ro.

(51) *Plan Parcelleire de la commune de Somerghem avec les mutations*, par P.C. POPP. Editeurs B. Valckenaere & Cie à Bruges.

(52) Ka'hedraal Archief, fonds St-Pieters nr VII, 34.

(53) SAG-Reeks 301, nr 30, f° 64ro.

(54) SAG-Reeks 301, nr 22, f° 94ro.

(55) SAG-Reeks 301, nr 23, f° 71ro.

(56) SAG-Reeks 330, nr 61, f° 12ro.

(57) RAG-fonds Lovendegem nr 6, f° 33ro.

(58) RAG-fonds Oudburg nr 847, medegedeeld door dhr. A. Verhoustraete.

(59) Nota's A. Verhoustraete.

In 1674 had een enkwest plaats tijdens een proces, nopens het recht van de aangelande heren, marktschepen in de vaert in te leggen. Verscheidene getuigen verklaren: « dat voor het delfven ende verbreedten van de nieuwe vaert van Ghent naer Brugghe, genaemt de Suytleye, heeft ghelegen een riviere ghe-naemt de *Caelene*, de welcke door de prochie van Bellem, door de prochie van Hansbeke, prochie Meerendree en Vinderhaute sijne cours ende loop ghehadt heeft tot binnen de stede van Ghendt, welke riviere de *Caelene* alsnu ghecomprehendeert is in de vaert »⁶⁰. Hieruit blijkt duidelijk dat dit oorspronkelijk deel van de Durme, later (Hoog)kale genoemd werd en nabij Vinderhoute met de Poeke (Neerkale) samenvloeit.

IIe DEEL: De « Evergemse Kale », vanaf de samenvloeiing van Hoog- en Neerkale tot aan Langerbrugge.

Dit deel is nagenoeg volledig intact bewaard en gekend onder de naam Kale. Thans valt een deel der bedding in de ontworpen Ringvaart. Zij vormt de grens enerzijds tussen Evergem en anderzijds tussen Vinderhoute, Mariakerke en Wondelgem.

Ook hier bevestigen de oudste attestaties de prioriteit van de naam Durme.

Een schenking van 80 bunder « wastine » in de streek van Evergem wordt in 1215 gesitueerd als liggende « inter scaldam et *dormam* »⁶¹.

Bij het ontwerp tot het graven der Lieve in 1251 wordt de richting er van als volgt bepaald: « a Vindroeth usque ad aquam que *Doreme* nuncupatur et a *Doreme* usque Vronestalle per pratum de Wondelghem »⁶².

Een leenrol tussen 1262-1279 spreekt over: « Egidius de wastina dixit se tenere prateriam iacentem ultra *dorme* », de huidige grens tussen Wondelgem en Evergem⁶³.

In 1280: « versus *dormam* »⁶⁴.

De productiviteit der Durme-toponiemen is hier zo overvloedig dat het woord zelfs als soortnaam gebruikt werd en betekende: *meerstrand langs-been de Durme*. Zo « in parochia de wondelghem quorum tres partes et amplius sunt *dorme*, alia est terra arabilis » (1262-1279)⁶⁵.

Andere voorbeelden:

± 1220-1239: i hostat et *durme*⁶⁶; H. Kerstparochie, Gent.

(60) RAG-fonds Land van de Woestijne nr 19, medegedeeld door de heer A. Verhoustraete.

(61) Archief St-Baafsabdij, Doos VII-13. o.

(62) Origineel SAG-Charter 64.

Uitgaven: M.J. WOLTERS, *o.cit.*, t. II, p. 49.

DIERICKX, *op. cit.*, t. II, p. 49.

WARKÖNIG, *op. cit.*, t. 13, p. 6 nr 8.

GHELDOLF, *Hist. de Gand*, p. 280.

BOES, *De Lieve*, p. 62.

(63) RAG-fonds St-Baafsabdij, Leenrol, (medegedeeld door Dr. Gysseling).

(64) RAG-fonds St-Baafsabdij, nr 31, f° 37ro.

(65) RAG-fonds St-Baafsabdij, Leenrol, (medegedeeld door Dr. Gysseling).

(66) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 30, f° 18ro.

1383: Item in de dorme, C roeden *dorme lettel min of meer*⁶⁷ onder Evergem.

1409: xxvii r. lants ende ix *duermen*⁶⁸, onder Evergem.

1424: een alf ghemet *duermen* dat men heet ten oestbeelke⁶⁹, Evergem.

1445: ii ghemete *duermen* bachten overdam⁷⁰, onder Evergem.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden uit tientallen gelijkaardige citaten.

De noorderlijke (Evergemse oever) vanaf Vinderhoute tot Langerbrugge levert ons daarenboven volgende durme-toponiemen, topografisch gerangschikt van west naar oost:

1296: j buenre mersch lichende in de *doerme*⁷¹.

1415: Item *cops duerme* Vc roeden.

Item *ghiselbrecht duerme* VIIIc roeden⁷².

1516: een ghemet meerschen Inde *gaversche duerme*⁷³. Later heet deze meers steeds Gaverse *meers*, een bewijs te meer van de oorspronkelijke betekenis: durme = meers langsheen de Durme.

1670: in den gavers meersch ghenamt de *durme*⁷⁴.

1618: den gheest zuut den *breeden durme*⁷⁵.

1384: ½ ghemet mersche lettelt min ofte meer te Westbeke jn de *wide dorme*⁷⁶.

1445: iic 1 roeden mersschen in de *West duermen*⁷⁷.

1375: in de *dorme* bachten overdam⁷⁸.

1387: vp den *duerme acker*⁷⁹.

1419: in de *duerme* bachten vorst⁸⁰.

1601: zuut de *durem meerschen*⁸¹, bestrijkt het ganse meersgebied.

1445: den *duerembeelc*⁸².

1409: in de *duerme* bi der langhen Wulghen⁸³.

1414: jn de *durme*... ter langher brugghen⁸⁴.

Deze basis-toponiemen hebben daarbij nog een hele reeks varianten geschapen, die wij hier niet vermelden. De naam *Durmakker* is tot op heden blijven voortbestaan. Al deze benamingen zijn zonder uitzondering te situeren langsheen de Kale-Durme.

Langs de zuidelijke oever noteren wij allereerst onder Vinderhoute:

(67) SAG-Reeks 330, nr 7, f° 192ro.

(68) SAG-Reeks 330, nr 14, f° 177vo.

(69) SAG-Reeks 330, nr 18, f° 125vo.

(70) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 46, f° 48ro, 53vo.

(71) Archief St-Elisabeth begijnhof, o. Cartularium nr 374, f° 50vo, copij 1402.

(72) SAG-Reeks 330, nr 17, f° 180vo.

(73) SAG-Reeks 330, 46, II, f° 67vo.

(74) RAG-fonds Vinderhoute nr 158, f° 86ro.

(75) RAG-fonds Vinderhoute nr 99, f° 193vo.

(76) SAG-Reeks 330, nr 7, f° 223ro.

(77) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 46, f° 32ro.

(78) Oorkonde in privaet bezit.

(79) SAG-Reeks 330, nr 8, f° 173vo.

(80) SAG-Reeks 330, nr 17, f° 163vo.

(81) RAG-fonds Evergem nr 59.

(82) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 46 passim.

(83) SAG-Reeks 330, nr 14, f° 177vo.

(84) SAG-Reeks 330, nr 15, f° 299vo.

1607: een ghemet meerschen in de prochie van Vinderhoute daer ment heet jn de *durme* ⁸⁵.

Onder Mariakerke:

1416: in de prochie van meere ii ghemete merssche ghelegghen over de lieve in de *duerme* ⁸⁶.

1419: in de *duerme* daer de lieve duere loept ⁸⁷.

Kale-Durme en Lieve lopen hier evenwijdig op een 100 m van elkaar. De straat van de Vijfhoek (Mariakerke) naar de Kale heet thans nog *Durmstraat*. (1585: in de *durremstrate*) ⁸⁸.

Onder Wondelgem:

1270: in locis qui dicuntur speisbroch, *dorme* et cromvelt ⁸⁹.

1425: vte ghedaen de *duerme* ⁹⁰.

1445: in de *curte duermen* ⁹¹.

1556: vp cuupen daerment heet den keer vanden *dorme* ⁹².

1576: in de *durme* tusschen der caele ende Lieve ⁹³.

1621: de *durmen* ⁹⁴, nog levend toponiem.

1636: de *cloosterduermen* ⁹⁵.

1783: den *Cuypers durm* ⁹⁶.

1784: de *grootte durmen* ⁹⁷.

Daar voor dit deel de oorspronkelijke toestand van de rivier vrijwel bewaard bleef, levert de identificatie Durme-Kale, hier geen moeilijkheden op. Vergenoegen wij ons met de beide oudste citaten te geven, waar voor dit deel het eerst de naam Kale gebruikt werd:

1412-1445: de *caelne* zal hij scouwen... ⁹⁸.

1457: dwater dat men heedt de *calne* ⁹⁹, en verder tot op heden steeds de Kale.

IIIe DEEL: *Vanaf Langerbrugge tot Rodenhuize.*

Dit is het deel dat reeds in 1547 opgenomen werd in de bedding van de Sasse Vaart, het latere kanaal Gent-Terneuzen en dat historisch gezien de grens vormde enerzijds tussen Evergem, anderzijds tussen Oostakker, Desteldonk en Mendonk.

(85) RAG-fonds Vinderhoute nr 98, f° 7vo.

(86) SAG-Reeks 330, nr 16, f° 43vo.

(87) SAG-Reeks 330, nr 17, f° 164vo.

(88) SAG-Reeks 330, nr 104, f° 81vo.

(89) RAG-fonds St-Baafsabdij o.

(90) SAG-Reeks 301, nr 28, f° 72ro.

(91) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 46, f° 59vo.

(92) SAG-Reeks 330, nr 73, f° 255ro.

(93) SAG-Reeks 330, nr 93, f° 353vo.

(94) RAG-fonds Evergem nr 265, 83.

(95) RAG-Rekening Bisdom 1636.

(96) RAG-fonds Evergem nr 259, f° 64vo.

(97) RAG-fonds Evergem nr 265, f° 251ro.

(98) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 1, f° 209vo.

(99) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 63, f° 53ro.

Hier ook werd de waterloop oorspronkelijk betiteld met de naam Durme.

1306 (copij \pm 1475): in den gheer an de *dorm* ten overloep¹⁰⁰.

1420: Zuutwaert tote an de *dorme*¹⁰¹.

1424: een leede ofte waterganc streckende van vte vors. cloestere (doerissele) tote in de *duerme*¹⁰². Dit waterloopje, het Klooster- of het Molenvaardeke genaamd, mondt nog steeds uit in het kanaal Gent-Terneuzen, in de buurt van Terdonk.

1462: up alaerts ackere vp de *duerme*¹⁰³.

1465: nederwaert toot der *duerme* voor de langhebrugge¹⁰⁴.

1575: bij der Langherbrugge vp de Riviere van *durme*¹⁰⁵.

Ook hier is de invloed op de naamgeving zeer belangrijk.

1397: eenen ghemete buter langherbrugghen liggende jn de *dorme*¹⁰⁶.

1387: Item jn de *oest duerme*¹⁰⁷.

1420: an den *doremacker*¹⁰⁸.

1445: bij den *duerem berghe*¹⁰⁹.

1412: vp de *duerme*¹¹⁰, dit laatste een omvangrijk meersgebied, dat gans de zuidelijke grens van de wijk Doornzele afboordde, langsheen het kanaal tot Rodenhuize.

Reeds zeer vroeg nochtans werd dit deel van de rivier opgenomen in het complex van de *moerwaterlopen*, die Gent in betrekking stelden met zijn uitbatingen te Wachtebeke, Moerbeke, Hulst, Aksel, Assenede, Zelzate en Terneuzen¹¹¹.

Ziehier enkele citaten die op dit deel betrekking hebben:

1239: *aqueductu* versus hasnede¹¹².

1323: *waterganc* qui va du *muer* de Zelsaten vers Gand¹¹³.

1414: de *mourvaert* die van zelsaten comt¹¹⁵.

1457: bii der langher brugge... ande suutzijde *dmoerwatere*¹¹⁶.

1474: an de noortzijde vander *Mourleedt*¹¹⁷.

1486: over de *lee* in de prochie van everghem¹¹⁸.

(100) RAG-fonds St-Baafs nr 1, f° 206ro.

(101) RAG-fonds St-Baafs o.

(102) SAG-Reeks 301, nr 27, II, f° 63vo.

(103) RAG-fonds St-Baafsabdij.

(104) RAG-fonds St-Baafsabdij o.

(105) RAG-fonds St-Baafsabdij o.

(106) SAG-Reeks 330, nr 11, f° 12vo.

(107) SAG-Reeks 330, nr 8, f° 173vo.

(108) RAG-fonds St-Baafsabdij, o.

(109) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 46, f° 80vo.

(110) SAG-Reeks 330, nr 15, f° 30vo.

(111) H. NowÉ, *Het streven van Gent naar de Zee*. (XIIIe-XIXe eeuw). Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Deel VI, 1952, p. 24

(112) Archief Bijloke, Toevlucht van Maria, Gent. D. 57.0.

(113) H. NowÉ, *Het streven*... p. 24.

(114) SAG-Reeks 301, nr 3, f° 43ro.

(115) SAG-Reeks 330, nr 15, f° 228vo.

(116) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 63, f° 62ro.

(117) SAG-Reeks 330, nr 33, f° 20ro.

(118) SAG-Reeks 330, nr 37, f° 236vo.

1492: comende vp de *moervaert* ¹¹⁹.
 1542: aen de langhe brugghen... een groote Riviere gheheeten de *moerlee* de welcke van daer hueren loop neemt zuudt west waert naer de voors. stede van ghendt oost naerden overslach ende ooc naer moerbeke, exaerde, eertbrugghen ende van daer vallende Jnde Riviere van der durreme loopende naer Waesmonstere ¹²⁰. Hieruit blijkt dat de naam Durme voor dit deel reeds verdrongen was door « *Moervaert* ». Zelfs na het graven van de Sasse Vaart (1547) werd het Evergemse deel nog lange tijd genaamd « de *moervaert* — de *nieuwe Ghendsche moervaert* » ¹²¹, later « de *Ghendtsche moervaert loopende naert Sas* » ¹²², « de *sassche moervaert* » ¹²³, eindelijk « de *Sassche vaert* » ¹²⁴.

IV° DEEL: *De Moervaert, vanaf Rodenhuize tot de samenvloeiing met de bedendaagse Durme, en haar vertakking de Zuidlede.*

Van dit deel attesteerden wij de oudste naam voor gans de rivier. 694, copij 941: ad ecclesiam qui nunccupatur Medmedung sita super fluuio *Dormia* ¹²⁵.

- 1218: copij XVI° eeuw: in loco qui vocatur tonghert super *dormam* ¹²⁶.
 1238: de aqueductu faciende versus mendonc inter Morum et *Dormam* ¹²⁷.
 1240: Concessimus piscariam jn fluuio qui dicitur *Dorma* a ponte de Dackenam usque ad pontem de Lokerhoute ¹²⁸.
 1277: omnem piscariam in aquis de *Dorme* et in Moermere et in Rauensghorsdonck ¹²⁹.
 1284: totam piscariam meam... in aquis de *dorme* et locis de eadem *dorme* ¹³⁰.
 1311: van eenre Visscherie van der *dorme* tusschen den coterije ende dackenam der brugghen ¹³¹.
 1372, copij ± 1400: neffens den heerschepe van Exarde incommende ende vallende ter licht in de *dorme* an den dam bi saffelaer (onder Eksaarde of Zaffelare) ¹³².

Dit citaat zou eigenlijk meer de Zuidlede, tussen Mendonk en Eksaarde, doen identificeren met de Durme. Het is vrijwel zeker dat de Durme zich hier in twee armen splitste, gezien het omvangrijke meersgebied tussen beide vertakkingen.

(119) SAG-Reeks 330, nr 39, f° 332ro.

(120) RAG-fonds Evergem nr 713.

(121) 1576, RAG-fonds Evergem nr 575, f° 10ro, 39vo, 41vo.

(122) 1647, RAG-fonds Evergem nr 229, f° 137vo.

(123) 1642, RAG-fonds Bisdom, parochiebundel Evergem III.

(124) 1667, RAG-fonds Evergem. nr 585, f° 118ro.

(125) *Diplomata Belgica*... p. 129.

(126) RAG-fonds Abdij Boudelo nr 1, f° 166ro.

(127) Archief Bijloke, Toevlucht van Maria, Gent. D 14,0.

(128) RAG-fonds Nieuwenbossche C 83, medegedeeld door de heer J. van Cleemput (†).

(129) RAG-Abdij Boudelo nr 3, f° 160vo.

(130) RAG-Abdij Boudelo nr 2, f° 118ro.

(131) RAG-Abdij Boudelo nr 3, f° 158ro.

(132) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 1, f° 149ro.

De noordelijke arm werd dan de Noordlede of eigenlijke Durme, later Moervaart, de zuidelijke arm de Zuidlede. Tussen de twee armen bevond zich een laaggelegen, moerassig eiland.

cfr. 1708: het canael de Moere tot aen Mendonck alwaer op eene spriete ter rechter hant ghecomen sijn in den monde van de suylé¹³³.
XIVe eeuw: west van den damme tSaffelaer tusschen de *Dorme* ende der Zuutleden¹³⁴.

1400: Up de *dorme*¹³⁵, onder Daknam.

1413: de gavere voor doosdonc .x.buunre vp de *dorme*¹³⁶, onder Mendonk.

1421: te Wincle... viii ghemete merssche vp de *dorme*¹³⁷, onder St-Kruis-Winkel, waar zij de grens vormt met Mendonk.

Langsheen dit deel ontstonden de volgende durme-toponiemen:

1243: terram que wlgo dicitur *dorme*¹³⁸.

1412: In de prochie van Wiincle jn *mendoncker duerme*¹³⁹, (nu nog een zeer uitgestrekt meersgebied langs de Moervaart).

1421: een mersch die men heet de *dorme*¹⁴⁰, onder Wachtebeke.

1492: In de *duerme meersch*¹⁴¹, onder Mendonk.

De zeer vroege verdringing van de naam Durme door Moervaart, zetten wij reeds in het voorgaande deel uiteen. Dit geldt hier a fortiori gezien de vele moergronden onder Wachtebeke en Moerbeke en het gedeeltelijk kanaliseren van de waterloop.

Ve DEEL: *De huidige Durme, vanaf haar samenvloeiing met de Moervaart te Daknam-Lokeren tot haar monding in de Schelde.*

Dit deel biedt hydrografisch en topografisch geen moeilijkheden en wordt hier dan ook niet behandeld. De loop van de rivier is hier trouwens nog zonder moeilijkheden waar te nemen. Verwijzen wij slechts naar de analoge invloed op de naamgeving, wat betreft het gehucht *Durmen* onder Zele.

Slotbeschouwingen. Met een groene streep zien wij op de militaire kaarten, de vallei van de Durme zich aftekenen van het omheen liggend gebied. Het topografisch uitzicht staft hier de historische bewijspplaatsen. Dit hebben wij eveneens landschappelijk kunnen vaststellen door een gecombineerde fiets- en voetocht over het ganse traject van de rivier vanaf Aalter tot Hamme.

Voor een indirect bewijs van de oorspronkelijkheid van de rivier

(133) SAG-Reeks 530 bis, fonds Zuidlede.

(134) DE POTTER & BROECKAERT, *Zaffelare* p. 2.

(135) RAG-fonds St-Baafsabdij o., medegedeeld door Dr. Gyseling.

(136) RAG-fonds St-Baafsabdij nr 43, f° 111ro.

(137) SAG-Reeks 330, nr 17, f° 267ro.

(138) RAG-fonds St-Baafsabdij 18-1-9, medegedeeld door Dr. Gyseling.

(139) SAG-Reeks 330, nr 15, f° 30vo.

(140) SAG-Reeks 330, nr 17, f° 267ro.

(141) SAG-Reeks 330, nr 39, f° 332ro.

pleit eveneens het feit, dat hij over bijna gans zijn lengte als parochiegrens fungeert en zijn loop dus voldoende vast lag vóór de afbakening en vestiging der parochies¹⁴².

Onze synthese vatten wij aldus samen: binnen de parochie Aalter op de « woestine » ontsprong de prehistorische Durme, later genaamd Hoogkale, en liep over Zomergem, Vinderhoute, Evergem, Mendonk, Moerbeke, Waasmunster om nabij Hamme in de Schelde uit te monden. Een belangrijke bijrivier hiervan was de huidige Poeke(beek), later genaamd Neerkale, die ontspringt op de Tieltshe heuvels en te Vinderhoute met de Durme samenvloede. Haar betekenisevolutie zien wij aldus. De pre-historische Poeke droeg haar naam over, allereerst op de nederzetting Poeke en op andere aangelande gebieden. De riviernaam ging al vroeg verloren en de onbeduidende naamloos geworden beek, krijgt eeuwen later de nu kunstmatige naam Poeke(beek), naar het dorp Poeke, waar door zij stroomt.

Op het einde van de XIVe of het begin van de XVe eeuw, werd ook de eeuwenoude benaming Durme gedeeltelijk ontwricht. Haar bovenloop geraakte gedeeltelijk afgesneden van de rest, en samen met de Poeke, vormde dit deel op zijn beurt een nieuwe hydrografische eenheid: Kale. Deze naam zette zich eveneens door op haar middenloop tot aan Langerbrugge. Van hier af werd de Durme, zoals hoger aangetoond, ingeschakeld in het complex van de « moerwaterlopen ». Tenslotte kon de naam zich alleen op de benedenloop handhaven, omdat de rivier daar niet meer het uitzicht had van een bescheiden beek, maar over een machtig stroomgebied beschikte en aldus zijn natuurlijke oorsprong het best bewaren kon.

A.C.F. Koch¹⁴³, begaat mijns inziens een dubbele vergissing wanneer hij allereerst de Durme beschouwt als een bijrivier van de Leie. Hoger toonden wij reeds aan dat een hoogterug nabij Bachte, de valleien van de Kale en Kaandel-Zeverse beek van mekaar afscheidde. Topografisch gezien, lijkt het weinig waarschijnlijk dat een waterloop deze rug zou doorbroken hebben en de vallei van een andere waterloop dwars zou kruisen, om in de Leie uit te monden¹⁴⁴.

Verder houdt hij geen rekening met de vertakking van de Kale nabij Vinderhoute. Aldus negeert hij het bestaan van de noordelijke tak (Hoogkale) en het is juist deze noordelijke tak, die te identificeren is met de oorspronkelijke Durme, nooit echter de zuidelijke tak (Neerkale) die hij voor Durme laat doorgaan; dit is slechts de Poeke. Trouwens, hoe zouden anders Aalter en Zomergem kunnen gesitueerd worden, als liggende op de Durme, zonder nog te gewagen van het gehucht Durmen onder Merendree?

De beide namen Durme en Kale, zijn zoals wij hierboven aantoonen, slechts identisch voor een bepaald deel van hun loop, (Aalter-Langer-

(142) Zie bijgevoegde kaart.

(143) A.C.J. KOCH, *Le Territoire des Ménapiens*, Tijdschrift voor Rechtsge-schiedenis. Deel XVIII, aflevering 1950 p. 19-35 met kaart p. 27.

(144) Zie Militaire Kaarten, XXI-4 Nevele, en XXI-8 Deinze. Schaal 1/20.000.

brugge) en zeker niet voor het deel Deinze-Vinderhoute, dat nooit met de naam Durme genoemd werd. Het komt mij eerder voor dat de fictieve loop van de Durme hier slechts gecreëerd werd « pour les besoins de la cause ».

Eenzelfde vergissing begaat ook A.K. Van Werveke in zijn reeds hoger geciteerd werk: « *Etude sur le cours de l'Escaut et de la Lys-Durme au Moyen-âge à Gand et en aval* », waarin schrijver de mening vooropzet dat Leie en Durme te Gent samenvloeien en als één en dezelfde rivier dienen beschouwd te worden.

Inderdaad te Langerbrugge laat hij de Durme de richting volgen van het huidige kanaal Gent-Terneuzen om ze over Meulestede en het Sluizeken te laten samenvloeien met de Leie. Te Langerbrugge echter negeert hij volledig de loop van de Kale, die de natuurlijke voortzetting vormt van de arm Rodenhuize-Terdonk. Dit kan men op XVIIIe eeuwse kaarten nog duidelijk merken. Hierdoor negeert hij eveneens al de bewijspplaatsen vanaf Aalter tot Langerbrugge waarbij de namen Kale en Durme samenvallen. Zoals uit ons exposé gebleken is, zijn zij nochtans zo overvloedig dat aan hun authenticiteit niet kan getwijfeld worden.

Twee citaten evenwel door de auteur aangehaald slaan nochtans op de Kale, maar worden in het licht van zijn vooropgezetheid geïdentificeerd met de Leie. Allereerst betreft het hier, de door ons reeds geciteerde uitspraak, betreffende de loop van de Lieve (1251) (zie voetnota 62).

De interpretatie door Van Werveke eraan gegeven is de volgende: « *Dans la décision arbitrale sur la direction de la Lieve (1251), il est dit qu'on conduira ce canal de Vinderhoute jusqu'aux eaux de la Doreme, de là à travers les prairies de Wondelghem: en effet, la partie de la Lieve venant de Vinderhoute est conduite dans le canal de Terneuzen un peu en aval du pont de Meulestede, à courte distance en amont de ce point, la Lieve reprend son lit propre à travers les prairies de Wondelghem et se dirige vers la Cour de Prince. La Doreme, dont il s'agit ici, est donc bien ce qu'on appelle actuellement canal de Terneuzen; plusieurs écrivains ont pensé que c'était la Caele, mais celle-ci ne se prête nullement à l'explication de l'acte* ».

Integendeel Kale en Durme dekken wonderwel elkaar, want in feite is bedoeld citaat hier slechts zeer onvolledig weergegeven: tussen Vinderhoute en Meulestede bepaalde men nog een ander punt, dat schrijver om zijn thesis Durme = huidig kanaal Gent-Terneuzen, (bedoeld wordt hier de strook van Meulestede tot Langerbrugge) te kunnen behouden, moest weglaten. Zoals wij reeds hoger uiteenzetten is de bedoelde passus als volgt: « ... a Vindroeth usque ad aquam que Doreme nuncupatur, et a Doreme usque Vronestalle per pratum de Wondelghem ». De tekst zegt dus wel duidelijk « van de Durme tot aan Vronestalle » d.i. ongeveer op de plaats van de huidige kerk te Wondelghem. Gans deze omschrijving is zeer gemakkelijk toe te passen op de loop van de Kale-Durme, vanaf Vinderhoute waar de Lieve en de Kale-Durme inderdaad samenvallen en verder naar Vronestalle, waar dezelfde waterloop de

grens vormt tussen Wondelgem en Evergem. De Lieve loopt hiermee evenwijdig, een paar honderd meter zuidwaarts. Bij dit volledig citaat is de stelling Durme = waterloop te Meulestede volstrekt onhoudbaar. Immers het toponiem Vronestalle later vervormd tot Vrouwenstallen (dries) — de huidige kerkdries van Wondelgem op slechts een boog-scheut van de Lieve — zou dan tussen Meulestede en het Sluizeken dienen geplaatst te worden! Trouwens het eerste deel van de passus: « a Vindroeth usque ad aquam que Doreme nuncupatur », laat toch veronderstellen dat bedoelde Durme in de onmiddellijke buurt van Vinderhoute dient gezocht te worden. Gelijktijdige en latere citaten bevestigen ten overvloede deze zienswijze.

Het tweede citaat, waarop practisch de ganse bewijsvoering Leie = Durme steunt, betreft een passus van 737, copij 941 (zie onze uiteenzetting, eveneens voetnota 42), waarbij een zekere plaats Hrochingahim, gelegen is op de Durme. Schrijver wil nu dit *Rochingahim* doen samenvalen met Rooigem onder Gent, gelegen op de Leie en aldus de identiteit van Leie en Durme bewijzen. Daardoor wil hij de vorm *Rooigem* etymologisch verklaren uit het bewuste *Rochingahim*: « *le texte nous oblige de nous arrêter au Roygem de Gand à l'exclusion de tout autre. En effet le mot, avant de revêtir sa forme actuelle a passé par les intermédiaires Royenghem (1327), Roijeghem, (1376) et Royeghem (1505); le changement de ch en y est un phénomène naturel dans les noms propres, soumis à l'influence du latin du haut moyen âge.* »

Etymologisch is deze bewering absurd: er is nog geen enkel dergelijk geval bekend; de oudere vorm van *Rochingahim* voor *Rooigem* zweeft dus volledig in de lucht. Vgl. b.v. *Hrochashem* (745) waaruit *Roksem*: in beide gevallen immers staan wij hier voor de Germaanse naam *Hroch*. *Rochingahim* moet dus noodzakelijk evolueren tot *Rokegem*, en onmogelijk tot *Rooigem*. Dit *Rokegem* trouwens is door de uitgevers van de *Diplomata Belgica* benaderend gesitueerd onder *Zomergem* of *Aalter*, wel degelijk langs de door ons uitgestippelde bovenloop van de Durme-Kale.

Voor het deel van de oorspronkelijke waterloop *Langerbrugge-Gent* heeft de schrijver tenslotte geen enkele Durme-naam kunnen vastleggen, om de reeds vroeger uiteengezette reden dat te *Langerbrugge* de Durme samenvalt met de *Kale* en niet met de *Schipgracht*. Uitsluitend deze laatste benaming komt voor dit deel voor, vanaf 1251¹⁴⁵.

Het citaat van 14 juni 1350 vervat in de *Voorgeboden* der stad *Gent* zegt wel: « Vort dat niemen en vissche in der stede vischerie die men eed de *Dorme*, beghinnende ten hende van der kelchieden van der Muden ende streckende tote Hughe Braems ende toter Licht »¹⁴⁶, maar dit is slechts de naam van de *Visserij*, die vanaf *Langerbrugge* d.i. voor het grootste deel binnen de *Durme* vervat is en er dan ook haar naam aan ontleend heeft.

(145) « fossatum nostrum inter Gandavum et Artevelde quod dicitur Scimpgracht », Archief Bijloke, Toevlucht van Maria, Gent, F. 16.

(146) N. DE PAUW, *De Voorgeboden der stad Gent in de XIVe eeuw*. Gent, Annoot-Braeckman 1885. p. 51.

Te Langerbrugge op de kruising van Durme-Kale en Schipgracht-Burggravenstroom kan men duidelijk opmerken dat de natuurlijke verlen-
ging van de Durme te zoeken is in de loop van de Kale en dat de
Schipgracht (tussen Gent en Ertvelde) te vereenzelvigen is met de Burg-
gravenstroom. De benaming Schipgracht heeft dus nooit de benaming
Durme gedekt.

*
**

Durme en Poeke blijven dus de *stamwoorden*. Beide woorden behoren tot een pre-Germaanse taal¹⁴⁷. Voor beide stellen wij een analoog ver-
schijnsel vast: de naamsoverdracht, eigen aan de meeste pre-historische
waterlopen. Nabijgelegen nederzettingen of landerijen erven meestal de
naderhand verdwenen benaming van de rivier over. (Zie kaart en detail-
uiteenzettingen.).

De benaming Kale — in alle geval secundair — verdrong in de laat-
Middeleeuwse periode, beide stamwoorden, die zich alleen op het verste
uiteinde van hun loop (het meest verwijderde van het kerngebied der
Kale) konden handhaven. Voor de Durme was dit vanaf Daknam tot
aan haar monding in de Schelde te Tielrode; voor de Poeke vanaf
haar oorsprong tot Poesele-Nevele.

De secundaire naam Kale heeft in tegenstelling met beide stamwoor-
den nergens sporen van afleidings- en overdrachtstoponiemen nagelaten
— op één enkele uitzondering na¹⁴⁸, — het zeer recente en enigszins
kunstmatige compositum « *Kalemeersen* » daargelaten.

Onder welke modaliteiten deze verdringing schijnbaar zo volledig en
gemakkelijk kon gebeuren, blijft vooralsnog een niet gans opgeloste
vraag. Misschien brengt de eenmaal ontsluitende etymologie van deze
hydroniemen ons een stapje nader tot de oplossing.

(147) Mondelinge mededeling van Dr. Gysseling. — Voor deze en de vele
andere inlichtingen en mededelingen danken wij hem zeer hartelijk.

Onze dank gaat evenzeer naar de heer A. Verhoustraete om de menigvuldige
inlichtingen die hij ons bezorgde voor de streek van Aalter.

Tenslotte een woord van dank en waardering voor mijn collega, de heer J. Thomas,
die de kaart in het net overtekende.

(148) 1639: « In het maeyen ende snijden van de *caelene* van de waelbrugghen
tot langherbrugghen ».